

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta
Complectens Primam Secundæ, & Secundam Secundæ Summæ
Theologiæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

3 De qualitate eius.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72759](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72759)

tionis, ut in libera dicitur, ut patet facile inducitur. Ex hoc enim iure natura, quod mali sunt puniendi, derivatur determinando punitionem ad talem punitionem, & malos ad tales malos, quod si res sunt suspendendi. Similiter ex hoc iure natura, quod abstinendum est propter contemplationem, &c. determinatur determinando abstinentiam ad priuationem eius carnis, &c. quod ieiunandum est. Et similiter ex hoc natura iure, quod Dei cultus est, quod impediendum est, determinatur determinatio temporis & cultus, quod die Dominica audiatur Missa, & sic de alijs. Et si hic coniungas, quod huiusmodi determinationem non datur nisi a lege, nisi fiat ad commune bonum ab habente curam multitudine rationante & eligente magis hoc, quam illud sub illo communi, videlicet & quod per modum artis, scilicet per rationem & prohibitionem hanc determinationem fit: & quod hac determinatione non solum materia legis pure positiva, ut dicitur a iure natura, ut speciale a communi: sed etiam ipsa ius legis positiva, ut de iure natura, quod dicitur a iure natura, sed absolute, ut complectere utrumque. Ex illis enim communibus conceptionibus habentibus vim legis a natura determinando per electionem auctoritatis habentis, veniunt propositiones minus communes habentes vim legis ab ipsa determinatione artis gubernatae, quae a naturali lege proficiunt. Stant autem praecipua, ut prohibita a pure positiva lege intuitus facis, ut videlicet quod dicitur lex positiva, determinatur ius naturale ad positi-

turali discordet, iam non erit lex, sed legis corruptio.

Sed sciendum est, quod a lege naturali dupliciter potest aliquid derivari. Vno modo, sicut conclusiones ex principijs: alio modo, sicut determinationes quaedam aliquorum, communium. Primus quidem modus similis est ei, quo in scientijs ex principijs conclusiones demonstratiuae producantur. Secundo vero modo simile est, quod in artibus formae communes determinantur ad aliquid speciale: sicut artifex formam communem domus necesse est, quod determinet ad hanc, vel illam domus figuram. Derivantur ergo quaedam a principijs communibus legis naturae per modum conclusionum: sicut hoc quod est non esse occidendum, ut conclusio quaedam, derivari potest ab eo quod est, nulli esse faciendum malum. Quaedam vero per modum determinationis, sicut lex naturae habet, quod ille qui peccat, puniatur: sed quod tali poena, vel tali punitione, hoc est quaedam determinatio legis naturae. Vtraque igitur inveniuntur in lege humana posita: sed ea quae sunt primi modi, continentur in lege humana, non tamquam sint solum lege posita, sed habent etiam aliquid vigoris ex lege naturali: sed ea quae sunt secundi modi, ex sola lege humana vigorem habent.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de illis, quae sunt lege posita per determinationem, vel specificationem quamdam aceptorum legis naturae.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quae derivantur a lege naturae tamquam conclusiones.

Ad tertium dicendum, quod principia communia legis naturae non eodem modo applicari possunt omnibus propter multam varietatem rerum humanarum: & ex hoc provenit diversitas legis positivae apud diversos.

Ad quartum dicendum, quod verbum illud Iurisprudenti intelligendum est in his, quae introducta sunt a maioribus circa particulares determinationes legis naturalis, ad quas quidem determinationes se habet expertorum & prudentum iudicium, sicut ad quaedam principia, in quantum scilicet, statim videntur quid congruentius sit particulariter determinandum. Unde Philosophus dicit in 6. Ethic. * quod in talibus oportet attendere exper-

torum, & seniorum, vel prudentium in demonstrabilibus enunciationibus & opinionibus non minus, quam demonstrationibus.

ARTICVLVS III.

Utrum Isidorus conuenienter qualitatem legis positivae describat.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quod Isidorus inconuenienter qualitatem legis positivae describat, dicens. Erit lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam, secundum consuetudinem patriae, loco temporisque conueniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi utilitate civium scripta. Supra enim in tribus conditionibus qualitatem legis explicauerat dicens. Lex erit omne, quod ratione constituitur duntaxat, quod religioni congruat, quod disciplinae conueniat, quod saluti proficiat. Ergo superflue postmodum conditiones legis multiplicat.

¶ 2. Præ. Iustitia est pars honestatis, ut Tullius dicit in 1. de offic. * Ergo postquam dixerat honesta, superflue additur iusta.

¶ 3. Præ. Lex scripta secundum Isidorum, contra consuetudinem diuiditur. non ergo debuit in distinctione legis poni, quod esset secundum consuetudinem patriae.

¶ 4. Præ. Necessarium dupliciter dicitur, scilicet id quod est necessarium simpliciter, quod impossibile est aliter se habere, & huiusmodi necessarium non subiacet humano iudicio: unde talis necessitas ad legem humanam non pertinet. Est etiam aliquid necessarium propter finem: & talis necessitas idem est quod utilitas. Ergo superflue utrumque ponitur, necessaria, & utilis.

SED CONTRA est auctoritas ipsius Isidori. *

RESPON. Dicendum, quod vniuersiusque rei quae est propter finem, necesse est, quod forma determinetur secundum proportionem ad finem: sicut forma ferrea talis est, qualis conuenit sectioni, ut patet in 2. Physic. * Quilibet etiam res recta & mensurata oportet quod habeat formam proportionatam suae regulae & mensurae. Lex autem humana utrumque habet: quia & est aliquid ordinatum ad finem, & est quaedam regula, uel mensura regulata, uel men-

uum, ut forma ad materiam. Ex hoc enim quod abstinentia a carnibus, & lacti- cinijs &c. iure ponitur esse ieiunium, supponitur uirtuti temperantiae talis actus, & utio intemperantiae contrarius actus: & sic determinatur forma uirtutis temperantiae ad talem materiam. Et si huic iunxeris, quod formale in uirtute est de iure natura, ut in quaestione precedentis habitum est, clarum erit, quod iuxta istam determinationem ius posituum determinat naturae, ut formam ad materiam. Et citato, quod haec tria, quae diximus, licet sic ordinata uideatur, quod prius natura est determinatio materiae specialis sub communi, deinde applicatio formae, uel uirtutis ad materiam, tertio est ius legis: nam prius est constituere hos actus esse uirtuosos, uel uitiosos, quam precipere, uel prohibere illos. Si diligenter tamen considerata fuerit differentia inter intellectum practicum & speculatum, & inter mala ex se, & quia prohibita, apparebit quod secundo loco est ius legis, quae precipiendo constituit bona, & prohibendo mala: & sic tertio loco fit applicatio uirtutis ad materiam. Et quoniam commune formaliter respectu specialis est, & in ipsa determinatione communis ad speciale gubernatoris arte auctoritative facta, applicatio formae uirtutis ad materiam consistit, consequens est quod dicitur a naturali originari dicitur per modum determinationis, quo ars formam communem ad specialem determinat, nihil dictorum praetermisit: sed dicta omnia sub illo determinationis modo conclusit, quo & speciale formale quodam fluxu a communi, ut materiale a formali derivatur. Ad obiecta autem dicitur, quod aliud est loqui de communi, & aliud de eodem uniter-

Lib. 5. Echy. cap. 3. & 21.

Lib. 1. in cap. cuius titulus est de 4. uirtutibus.

Lib. 2. et 10. & lib. 5. c. 3.

Loco in argum. 1. citato.

Text. 88. 10. mo 2.

vniversaliter distri- buto. nam in primo sophista conleque- tis ad minus commu- ne determinate de- scendendo commie- tur, in secundo no- lex autem nature re- lata ad ius positum non communis vni- uersaliter distribuit, sed rationis indefi- nite ratione habet. v. g. Non est lex na- tura: quod malus pu- niatur omni poena: sed q. puniatur inde- finite. Et ex hoc ces- sar secunda obiectio: Meminit autem artifi- cialium: quia deter- minatio ista per ra- tionem & electione fit, dum arte guber- natua fit, sicut & alia artificialia.

In eodem secundo articulo nota, quod quid est ius pure positum ex s. Ethic. scilicet quod a prin- cipio nihil differt, vt ex eo citias discerne- re quado aliquid est solu de iure positi- uo, & quado de iure natura: vel gentium.

Super Questionis 95. Articulum quartum.

In artic. 4. eiusde q. omisso 3. dubiu est circa illa verba, Est & aliquid regim- en ex istis commi- sum, quod est opti- mum: quia hoc ad- uersatur doctrine au- thoris in pluribus lo- cis, ut patet in prima parte q. 103. artic. 3. & in 4. contra Gen. cap. 75. ubi tenet, q. optimu regimen est regimē unius, & p- bar, ut patet ibidem. Ad hoc multipli- citer respondetur: pri- mo, quod regimen unius est optimum respectu aliorum regiminum simpliciu, non autem commi- storum, & ideo nul- la est contrarietas. secundo q. regimen unius est optimu se- cundum speciem regiminis. Regimen autem commistum est optimu secundu partium dispositione- nem, ut inferius in q. 105. artic. 1. expli- catur, dum litera ista ibi explanatur, dicen- do. q. regimen com- positum ex regimi- ne unius ppter iur- tatem & oppositio- ne multoru sub ipso principantium pro-

surata quadam superiori mesura: F quæ quidem est duplex, scilicet di- uina lex, & lex natura: vt ex supra dictis patet. * Finis autem huma- na legis est vtilitas hominum, si- cut etiam Iuris peritus dicit. † Et ideo Isidorus in conditione legis, prout quidem tria posuit, scilicet quod religioni congruat, inquan- tum scilicet est proportionata legi diuina: quod disciplina con- ueniat, in quantum est proportio- nata legi natura: quod saluti pro- ficat, in quantum est proportio- nata vtilitati humanae, & ad hæc tria omnes alie conditiones, quas postea ponit, reducuntur. Nam quod dicitur, honesta, refertur ad hoc, q. religioni congruat. Quod autem subditur, iusta, possibilis, secundum naturam; secundum consuetudinem patriæ, loco, tem- porique conueniens, additur ad hoc, quod conueniat disciplinæ. Attenditur enim humana discipli- na primum quidem quantum ad ordinem rationis, qui importatur in hoc, quod dicitur iusta: secun- do quantum ad facultatem agen- tium. debet enim esse disciplina conueniens vnique secundum suam possibilitatem, obseruata etiam possibilitate natura. Non enim eadem sunt imponenda pue- ris, quæ imponuntur viris perfe- ctis. Et secundum humanam con- suetudinem: nō enim potest ho- mo solus in societate viuere, alio- rum morem non gerens. Tertio quantum ad debitas circumstan- tias dicit, Loco, temporeque con- ueniens. quod verò subdit, Ne- cessaria, vtilis &c. refertur ad hoc, quod expediat saluti, ut necessitas referatur ad remotionem malo- rum, vtilitas ad consecutionem bonorum, manifestatio verò ad cauendum nocumentum, quod ex ipsa lege posset prouenire. Et quia, sicut dictum est, * lex ordi- natur ad bonum commune, hoc ipsum in vltima parte determina- tionis ostenditur. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS III.

Utrum Isidorus conuenienter ponat di- uisionem humanarum legum.

AD QVARTVM sic proce- ditur. Videtur, quod incon- uenienter Isidorus * diuisionem legum humanarum ponat, sine iuris humani. Sub hoc enim iure comprehendit ius gentium, quod ideo sic nominatur, vt ipse dicit, †

quia eo omnes fere gentes vnun- tur: sed sicut ipse dicit, * ius na- turale est, quod est cōmune oīum nationum, ergo ius gentium non cōtinetur sub iure positivo huma- no, sed magis sub iure naturali.

¶ 2. Præ. Ea quæ habent eandem vim, non videntur formaliter dif- ferre, sed solum materialiter: sed leges, plebescita, senatusconsulta, & alia huiusmodi quæ ponit, om- nia habent eandem vim. ergo vi- detur, quod non differant nisi ma- terialiter: sed talis distinctio in ar- te non est curanda, cum possit ef- fe in infinitum, ergo inconuenien- ter huiusmodi diuisio humanarum legum introducitur.

¶ 3. Præ. Sicut in ciuitate sunt prin- cipes, sacerdotes, & milites: ita etiam sunt & alia hominum offi- cia. ergo videtur, q. sicut ponitur quoddam ius militare, & ius pu- blicum, quod cōsistit in sacerdo- tibus & magistratibus: ita etiam debeant poni alia iura, ad alia of- ficia ciuitatis pertinentia.

¶ 4. Præ. Ea quæ sunt per accidens, sunt prætermittenda: sed accidit legi, vt ab hoc, vel ab alio homine feratur. ergo inconuenienter po- nitur diuisio legum humanarum ex nominibus legislatorum, ut sci- licet quadam dicitur Cornelia, quadam Falcidia &c. *

IN CONTRARIVM Authoritas Isidori sufficit. †

RESPON. Dicendum, quod vnumquodque potest per se di- uidi secundum id quod in eius ra- tione continetur: sicut in ratione animalis continetur anima, quæ est rationalis, vel irrationalis. & ideo animal proprie & per se di- uiditur secundum rationale & ir- rationale, non autem secundum album & nigrum, quæ sunt om- nino præter rationem eius. Sunt autem multa de ratione legis hu- manæ, secundum quorum quod- libet lex humana proprie, & per se diuidi potest. Est enim primo de ratione legis humanæ, quod sit deriuata a lege natura: vt ex dictis patet: * & secundum hoc diuiditur ius positum in ius gentium, & ius secundum duos modos, quibus aliquid dicitur lege natura: vt supra dictum est. * Nam ad ius gentium pertinent ea quæ deriuantur ex lege natura: sicut conclusiones ex principijs, vt iuste emp- venditiones, & alia huiusmodi, sine quibus ho- mines adinuicem conuiuere non possunt, quod lege natura: quia homo est naturaliter animal sociale, vt probatur in primo Politicæ. * Quæ deriuantur a lege natura: per modum particu- larum determinationis, pertinent ad ius civile, secundum quod quælibet ciuitas aliqd sibi accōmodo determinat.

Art. præced. & q. 91. ar. 2. q. 4. & q. 91. ar. 1. In Dig. vete. illi. tit. 3. lege 2. & 24.

Art. 7. di. 1. c. 2. §. 1. q. 2.

Super Questionis 95. Articulum quartum.

q. 90. art. 2.

li. 5. cap. 4.

li. 5. cap. 4. in huc.

per similitudine... tione... p... ex rego... tia, & dem... ¶ Tertio... quia comm... inter distri... dum id in... guntur: pro... cum nunt... claudunt... comparat... comparat... scilicet, q... indigunt... aduicia... cum regim... & regim... sum ex reg... nus & pleb... param, ex... te summe... unius, & e... gimem m... quatenus... gimē unis, &... aham bon... secundum... ad iustit... quod regim... est optima... pluribus... solopho... habes. C... men fl... quido de... pure huma... sideratis... sunt in m... men mal... mum, ut h... rius loco... betur. Ven... in primo... paratio... & simp... ur, in sec... comparat... idem secu... scilicet, q... bonitas... ratio non... arificiosa... mus fer... quod regim... est optima... tendus est... ter. Secun... scilicet, q... men comm... optimum, p... nendus &... tendus est... fa error... rerum resp... sequere ut...